

**Mburu Dika O si Metuta Umunwany N' Ejije
Onyekaonwu**

Nsolibe, Obiageli Theresa (PhD)

Ngalaba Lingwistiks na Igbo

Mahadum Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu

Igbariam

+234(0)8035795591

Ndiubanye

Kemgbe uwa, a na- ahuta umunwaanyi dika ndji nwere ihe jikoro ha na ekere. E ziputara nke a n' uzọ di icheiche dika n'okwu ufodu a na- ekwu. Imaatu Ala bu Nne (mother earth). Iji maaatu mburu, a na-asi, "Ohia a babeghi aba" (Virgin forest). Nke a na-egosi nwaanyi na- eche ka a bia were ihe di n'ime ya, nwaanyi nke nwoke emetubeghi aka. N'ohaobodo (society), a na-elegakwara umunwaanyi anya ka ndji ha na ihe ndji a na- ahụ anya ma metu aka (physical) gbasara ndi n' uwa nwere ihe jikoro ha. Oru umunwaanyi mgbe niile diketara ekere. Oru ha na-agba gburugburu ihe ndji ahụ mmadu choro na ndi dika nri, mmeko edina, idebe ebe niile ocha, ilekota umuaka na ndji ahụ esighi ike anya. O bu oru umunwaanyi ilekota ndi ezinulo anya kwa ubochi. Nke a na- enye ndji nwoke ohere ipu ma baa n'ime uwa, meputa usoro a na- agbaso ele ekere anya, tinyere ndji mmadu no n'uwa. Ha jechaa, ha aloa n'ezinulo di nkwa ebe na-eche ha.

Akuko koro na umunwaanyi enweghi ike o bua n'iro n'uwa, na n'ebe a na- emebe iwu. N' uzọ omenaala, ihe o bua e ji echiche na ime mmuo eme abughi maka umunwaanyi niihi ka ohaobodo si ahuta ha nakwa ka mmuo na ekere si were ha.

Otu oge, umunwaanyi enweghi nke ha na-etinye , dika ekere, mana taa, ihe omumu gbasara ndi na gburugburu ya (ecology),

kwuuru uwa na mmadu na mmekorita ha na gburugburu ha; na otu lebara anya n'ihe jikoro mmegide ekere na ighogbu umunwaanyi (Ecofeminism) na-eme ka ha ghota isi njikota mmegide, uzo ekwenyeghi na ya na mgbanwe onodu umunwaanyi (Plant, 1980).

Onyea a kporo Plant siri na otutu mgbe ndi nwoke na-ekwu okwu maobu na-edede ihe maobu abu abu maka ihe ma ihe ha na-ekwu maobu ede maobu abu abu maka ya bu nwaanyi. Mgbe ufodu ha na-eme nke a n'iji nkaasusu a bu mburu. Mgbe ufodu, o nwere ike ibu nwaanyi ha choro ka ya na ha nwee mmeko edina maobu nwaanyi hadinarala ma ha achoghizi ya. Oge ufodu, ha na-eme ihe ndi a iji gosi na umunwaanyi ekwighi ntukwasi obi. Mana, ha achoghi ikwuwa okwu ahụ onu niihi na ha mee otu ahu na o ga-ebute ha nsogbu. Ha kwuo okwu ahụ gbowa a si na ha kporo umunwaanyi asi, maobu ndi nwaanyi ga-atakarị maobu kpari ha.

Ndi nwoke na-eji mburu were kwuo, dee, maobu, guo ihe o bu la masiri ha adichaghi mma maka umunwaanyi n'ohaobodo ma dobe ahụ ka o bughii maka umunwaanyi ka ha na-ekwu, ede maobu agu.

Umunwoke huru iji mburu me ihe n'anya niihi na o na-eme ha ka o di ka ha di nko ma jirika nwayo n'uzo nzuzo eziputa ihe ha choro.

NnyochaAgumagu

Mburu bu nkaasusu dabara n'otu n'ime atumatukwu e nwere n'asusu Igbo. O bu udi atumatukwu na-eji ikwu ihe ozo were akowa ihe ozo ka o were ji uzo nka kowaa ihe ahụ. O nwere ike gosi nke a nke oma maobu gosi ebe ihe abuo ahụ (ihe o ji kowa ihe na ihe o na-akowa) siri yite onwe ha n'echiche n'abughii ka ha di n'odidi. N'ejije Shakespear a kporo *As You Like It*, o siri na uwa bu nkwo ebe a na- emeputa ejije, ma ndi nwoke ma

ndiji nwaanyi nọ na ya bu ndiji na-eme ejije ahụ. O sighi na uwa ‘dika’ kama o sirị na o “bu”.

Kjtracy (2016) sirị na, mburu na amamihe omenaala nwere njiko n’udi na amamihe omenaala na asusu di mkpa na nghota na iji mburu kwu maobu de “ihe”. Ihe kjtracy kwuuru bu eziokwu maka na n’ asusu ndi nakwa omenaala ndii ka mburu ha na-eziputa. Ndi Igbo kwuru okwu si na nku di na mba na-eghere mba nri. Nke a gosiri na o bu ihe di be ndii ka ha ji ebi ndi ha. O nwere mburu nke bu iji echiche di n’otu ihe were gosi echiche di n’ihe ozọ di iche. A na- ahukari nke a ebe e nwere ihe nwere kariya otu nghota. Imaatụ, a si, “I gbagotara taa”, maobu “Mmuo, gi rigotarana, ana- ekwu maka akuku ihe mana dika mburu ha bu n’okwu ndii a, ha na- arutu aka n’inwe anuri’, maobu “iga n’ihu”.

Quinn (1984) sirị na mburu na-eme ka omumu ihe na-atọ uto. O si, “imu ihe ebe o di mfe na-amasi mmadu, ma mkpuruokwu ga na-egosi ihe. Ya bu na mkpuruokwu ndi na-etinye mmuta n’ime anyi bu ha na-aka atọ uto”. Ihe a na-ekwu bu na iji mburu ede maobu egosi ihe na-eme ka imuta ihe ahụ a na-ekwu maobu ede di mfe na nghota maobu mmuta.

Na nkowa nke ha, McCorkle na Mills (1992) sirị na mburu bu atumatuokwu ebe e ji mkpuruokwu maobu nkebiokwu na-ekwu maka otu ihe atunyere ihe ozọ, si na ntunyere a, a na-eziputa myiri di na ha. Ha kwara na ka mburu si eziputa oru ya bu na o na-asị na ‘A’ bu ‘B’. Mburu dika ha si kwu bu otu nnukwu atumatuokwu e ji egosi mmetuta na mmuo n’ime mmadu. O na-enyere anyi aka ikowaputa ihe tara akpu n’uzo di mfe ma doo anya. N’iga n’ihu, ha sirị na mburu bu uzo kacha ire n’iji mkpuruokwu ole na ole kwuo maobu dee mmekorita anyi. Ozọ, ha sirị na o bu mburu na-eme ka mmereeme chawapu ma daa onu otu o na- agaghị adi mfe iji okwu nkiti ziputa. N’igbakwunye nke ha, Lakoff na Johnson (1989) na nrurita uka maka mburu ekwuola na mburu bu isi sekpu nti

n'usoro echem echiche mmadụ. Ha gara n'ihu kōwaa na mbụrụ abughị naanị ijì gosi usoro abụ nke na-enyere anyị aka na mmekọrịta maka ihe na-eme n'ọhaobodo kama na ọ na-enyekwa aka hazie usoro ọdịdị echiche anyị maka mmereme (reality) n'ọhaobodo.

Ndị ọkachamara n'ihe gbasara mmekọrịta n'ọhaobodo na-elegara mbụrụ na-ekwu maka mmekọrịta anya n'uzọ atọ. Nke mbụ, ha nyochara mbụrụ nke ndị mmekọrịta n'òtù were kōwaa mmekọrịta ha. Nke abụọ, ha nyochara mbụrụ mmekọrịta nke ndị nnyocha na ndị nkōwa maka isiokwu nke anabatabeghi nkōwa ha (theorists) na-amụ maka mmekọrịta. Nke atọ, ha jì mbụrụ mmekọrịta dika ihe na-enye aka n'iweta mgbanwe agwa n'ezinaulọ.

Ufodu umuakwukwo (scholars) etinyela anya n'otu ime ihe, mmetuta n'ahụ na mmekọrịta mmadụ na ibe ya bụ ihunanya (love). Zoltan (1988), ebe o mere amumamụ n'uju nyochara uzọ ndị maarala ndị bekee ahụ ha si ekwu okwu gbasara ihunanya were choputa na e nwere ihe ruru mbụrụ iri atọ na isii na-ekwu maka ihunanya nke gunyere; ihunanya dika njem (Anyị nozi n'uzọ gbara mkpị-“cross road”); ihunanya dika ihe nchawaputa (na-emetuta mmadụ “there were sparks); ihunanya dika ngwa nri (na-edozi ahụ;- I can't live without him); ihunanya dika ihe na-ekpo ahụ oku- (“she set my heart on fire”). Ihunanya dika onya na-ama mmadụ (“he fell for her look, line and sinker”) ihunanya dika oria (“He is love sick”).

Ndị omumụ ndị ọzọ enyochaala mbụrụ nke ndị mmekọrịta jì nweta ụdị ihe ndị mmadụ hugarala. Iji maa atu, e nwere ike ikowa mbụrụ ndị kwurula gbasara nsogbu ha na mmekọrịta (McCorkle na Mills, 1992), mbụrụ nchipia umunwaanyi maka mmegide ha n'ezinaulọ (Eisikovitz & Buchbindier, 1999), mbụrụ ndị nsoli maka agamnihu mmekọrịta (Baüter, 1992), na mbụrụ maka ndị na-emekọbu nihi mbibi mmekọrịta (Owen, 1993).

Ewing (2009) sirí na ufọdụ n'ime ndji dere Akwukwọ Nsọ ji mburū umunwaanyi nọ di na-achọ di na umunwaanyi akwuna ndi akparamaagwa akwamiko ha buteere ntaramaahuhu mkpari maka njọ ha gosi mpaghara be ndji (dika Babylon, Jerusalem na ochie mba Israel). N'udi mburū ndji a, a hutara umunwaanyi ka ndji emegidere n'uzọ ikwasa ha iko dika ita ha ahuhu maka njọ akwamiko ha mere. Mburū ndji a ka Ewing sirí na o na-egosi ahuhu so omume ojọọ na ida iwu ekpemekpe. A huru mburū ndji a n' akwukwọ Hosea, Jeremiah na Ezekiel. Mburū a gosiri Izrel dika nwaanyi nọ na di achọ di nke e busoro agha ebe o di ukwu 'bụ' aru ikwasa nwoke ozo abughiji di ya iko. Nwaanyi a bu Izrel ka di ya juru iluzi ya ji ihe gbasara mmeko edina were menye ya ihere n'ihu. N'uzo doro anya kpomkwem na mburū ndji a nwunye Izrel ka (1) a napuru okwa o jiri buru nwunye (Hosea 2.2: Jeremiah 3.8); (2) e kewara ya na di ya ma napu ya ihe niile e ji elebu ya anya. (Hosea 2:39; Ezekiel, 16:39); (3) a tara ya ahuhu maka njọ ino na di achọ di site n'igba ya oto n'ihu oha/imebo ya n'udi mmeko edina. (Hosea, 2:3, 10; Jeremiah, 13:26; Ezekiel, 16:37).

A hukwara mburū n' agba ochie na Baibul n' akwukwọ Mkpughe, isi nke iri na asaa, amo okwu nke isii (Revelation 17:6, NRSV). N'ebe a, a kporo obodo Babylon Nnukwu Nne akwuna na aru na-eme n'uwa(17:15) nke ndji iro ya bibiri, ndji gbara ya oto, gbuo, muo oku ma rie ya (17:16) site n'iwere Babylon kpo Rome bu akwuna, odee jikoro mburū na amuma mburū dika ndi amuma siri sie onwu si na njọ akwamiko megide Chineke nke Izrel butere ibuso Babylon agha. Mkpughe tughariri mburū nke mbu dika o di n' akwukwọ ndi Amuma. Ndji Amuma gosiputara Izrel dika akwuna ebe Mkpughe gosiri Izrel/Jerusalem dika akwuna. Mkpughe gosiri akwuna dika obodo Rome, o bughiji Jerusalem. E gosiri ochie obodo Jerusalem dika odobo ihe ojoo, mbibi na aru ma e jiri ya tonyere "Jerusalem ohu" (Rev. 21:2). Ugbo a, a na-egosi "Jerusalem ohu" dika obodo nsọ na ebe ihe na-aga n'ihu. Ihe

e ji megharja mburu a bu ka e were doro ndi mmadu aka na nti ka ha ghara igabiga ihe Izrel gabigara oge e busoro Babylon agha. O kporo ndi na-eso uzor kraist ka ha “si na Rome puta” hapu iketa oke na ntaramaahuhu ha” (Rev. 18:4). Ya bu ebe akwukwo amuma ji mburu wee ziputasie ike na Izrel kwesiri ka ha taa ahuhu maka ibu akwuna, Akwukwo Mkpughe ohuu (Revelation) na-akpo oku ka e si n’uzo di otu a puta e wee gbalahu ntaramaahuhu dika Izrel si taa ahuhu.

Mgbagha so mburu ndi a. Ndi na- ekwuchitere umunwaanyi (feminists) si na mburu ndi a gosiri ikwa nwaanyi iko n’ike makana ha gbakwasara ukwu na mmegide na ejighi nwaanyi kporo ihe. A hutaghi umunwaanyi ka mmadu. Marla Selvidge chikotara ka o si metuta ndi a na- ekwuchitere umunwaanyi. O siri na mburu gosiputara umunwaanyi dika ndi a na- eji ajo obi ata ahuhu maobu were ike site n’iji asusu were ahụ ha na odidi ha dika mburu maka ihe ndi na- achor imegide odee (Selvidge 275). Mgbako na nzuko ihe onu ndi a na-ekwuchitere umunwaanyi na-ekwu bu na mburu ndi a na-akwado ikwasa umunwaanyi iko n’ike (Newsom, 381). Echiche ha gbaghara ihe ndi odee na-ahuta mburu na onodu umunwaanyi na nke metutara ha na ya dika nka edemede na e nweghi echiche oro ha were ya ka o buru.

Ichikota ike mburu na-akpa bu isi na mkporuokwu di mkpa. Mkpuruokwu na-arụ oru site n’ irutu ihe ndi oro di n’ahiriokwu ahụ aka n’abughii na nke onwe ha naani. Ike mkporuokwu na-akpa di mkpa karichaa dika o si metuta oru mburu maka na o bu ike ahụ na-enye mburu ike. Iji maa atu, e nwere mmadu ato, umunwoke abuo na otu nwaanyi. Nke nwaanyi buru ibu. Ibu ya amasighi otu n’ime umunwoke abuo ahụ. Nke ibu nke nwaanyi ahụ amasighi were na- agwa nke nwoke nke oro si ya “nwaanyi ahụ bu ehi”. Onye nke nwoke ahụ o na-agwa na- atughari na o bu ehi n’uche ya. Nke mbu bu na ehi bu nnukwu anumanu, oro bu na mgbe niile o na-ata ahijia gosi na o na-eri oke nri na-enweghi ihe oro o na-arụ,

putara na ọ dị ngana. Nke a mere na ọ ga-ahụ nke nwaanyị ahụ ka onye dị ngana ma na-eri sọ nri. O ziputara enweghị mmasi nke nwoke ahụ siri na nke nwaanyị ahụ bụ ehi n'ebe nke nwaanyị ahụ nọ. Ugbo a, e werela mmadụ tonyere anumanu bụ ihe abụọ dị ichéiche.

Niihina ndị be anyị bụ ndị na-ebuli ọṅọdụ ndị nwoke elu ma buda ọṅọdụ ndị nwaanyị dika ndị nọ n'okpuru ha nakwa ndị ihe niile ndị nwaanyị na-eme bụ ihe kwesiri ibụ maka di ha na ezinaulo ha, mburu ọ bula gbasara nwaanyị otutu oge, na-agbaso usoro obibi ndi ha. Anyi ga-eleba anya na mburu ọ bula gbasara nwaanyị nke otutu oge na-agbaso usoro obibi ndi ha. Anyi ga-eleba anya na mburu gbasara umunwaanyị di ka ọ di n' akwukwo ejije ndi a hooro nke Goddy Onyekaonwu dere bu *Nwata Rie Awọ (NRA)* (1987), *Oku Uzu Daa Ibube (QUDI)* (1982), *Ejiri Mara Ngwugwu (EMN)*(1986), *Uwa Ntooo (UN)*(1986), na *Oku Ghara Ite (QGHI)*(1988).

Mburu Gbasara Umunwaanyị N'Akwukwo Ejije Ndi A Hooro

Atumatuokwu mburu bụ otu n'ime nkaasusu nke na-agbakwasa ukwu na ka okwu e kwuru si metu mmadu nakwa mputara ya n' abughii ka e si hazi okwu ndi ahụ. O na- egosi echiche kari ihe e kwuru, e dere, nke na- eme ka onye na- ege ihe e kwuru maobu onye na-agu ihe e dere nwee nghota ya site n'ihe o hurula nakwa site n'omenaala ha.

Mburu nwere ndi na-egosi na ọ na-ekwu gbasara nwaanyị ma nwekwa ndi na- ekwu gbasara nwoke. A bia na ndi gbasara nwaanyị, ọ nwere ike buru ihe na- eziputa nwaanyị maobu echiche na-egosiputa nwaanyị. Onodu umunwaanyị n' ohaobodo nakwa n'ezinuulo bu nke a na- eziputa na mburu site na ka ha si enyere ezinaulo ha nakwa ohaobodo ha aka inweta ezumike, ndiumodu, ileru anya, ihunanya, enyemaka, alo na nchekwa. Ka umunwoke si ahuta umunwaanyị dika ndi bu ihe

onwunwe ha nakwa ndji e kwesiri ina-ahụ anya ma agaghị na-anụ olu ha bụcha ihe ndji na-apụta ihe na mburū gbasara ụmụnwaanyi.

E lee anya na mburū dika o di n'akwukwo ejije ise a hooro nke Onyekao nwu dere bu *Nwata Rie Awo (NRA)*, *Oku Uzu Daa Ibube (OUDI)*, *Oku Ghara Ite (OGHI)*, *Uwa Ntooo (UN)* na *Eriri Mara Ngwugwu (EMN)*, a ga- ahuta mburū ndi ziputara onodu ụmụnwaanyi di ka anyi ziputara.

Mburu Gbasara ụmụnwaanyi n' Ejije *Nwata Rie Awo (NRA)*

E nwere mburū nke sirị “kemukemu m na- anụ maka ebe Obioma gbagara mere na “ogodo adikwaghị ebe e jebere ya” (37) Mburū nke a na- egosi ileru anya maka na o bu Uduehi toro nti n'ala ma lerukwa anya ala were choputa ebe nwa ha nwaanyi bu Obioma hapuru ulo ha gbagaga. Obioma gbapuru mgbe Anene na ndji be ha biara ilu ya unyaahu niihi na o chozighi ilu Anene. O bu Uduehi nutara na o bu be Aworo, okamgba ndi Amangwu nke Obioma nwa ha choro ka o luo ya ka o gbagara. Uduehi jizi nwayo na-agwa Okwukogu di ya ma buru nna Obioma ka o wetulata obi n'oke iwe ji ya maka omume nwa ha mere ka o ghara iji iwe mebie ihe. Na mburū a, okwu gosiri na o gbasara nwaanyi bu “ogodo” niihi na o bu ụmụnwaanyi ka e ji ije/ima ogodo mara. A hutakwara na *NRA* (38) ebe Uduehi na-enye Okwukogu di ya ndumodu ka o nwee ndiji ka ha chere mara ihe ga-esi na mgbaso nwa ha Obioma gbasoro Aworo puta. O sirị Okwukogu, “Nna m ukwu, okwu a abukwanughị ihe a ga-aruwara ogodo, otutu okwu adighi ya. Ihe di na ya bu: o di ha bu oturu mma, ha eturu, o dighi ha mma, ha etupu”. Uduehi na- agwa di ya ka ha chere, o buru na Aworo bia kweta ilu Obioma, ha anara ya mm anya nuo mana o buru na o choghi ilu ya, o kpolarata ha nwa ha na o nweghi nnukwu nsogbu di n'okwu ahụ. Obi adighi Okwukogu mma niihi na o bughiji nwaanyi na-eje ka nwoke bia luwa ya dika

omenaala anyị siri dị kama ọ bụ nwoke na-achọje nwaanyị ka ọ lụwa ya. Ọ bụ ihe ihere nwaanyị igbaso nwoke. Nke a bụ nwaanyị ikpụ ugwu ya na ndị be ha n'ala. O bụkwa ọgọdọ gosiri na mbụrụ a gbasara nwaanyị Ọzọ, “Nna m ukwu” gosikwara nwaanyị niihi na ọ na- enye di ya nsopurū ma na-ahụta ya ka onye nwe ya. Na mbụrụ nke a siri, “anyi bụ nnukwu olulu, ndị ọgọ anyị ga na-amachi anyị amachi (NRA.46) gosiri nwaanyị maka e kwuwe maka ‘ọgọ’, ọ na- egosi na a na-ekwu gbasara ụmụnwaanyị niihi na a na- ewere ya na ọ bụ ụmụnwaanyị na-aka eri uru si n’aka ọgọ abia. Ọ bụ ụmụnwaanyị na-aga ọmụgwọ ebe “ọgọ” ha nwoke na-elekọta ha anya nke ọma ma zurọ ha ọtụtụ ngwa ha ji ele ndị anyị. A na-ahụta ụmụnwoke dika ndị na-esi na-aka ndị “ọgọ” ha enweta naani mmamya ọkụ. Ọ bụ Obiukwu, okenye n’umunna Okwukogu kwuru mbụrụ a mgbe ọ na-ago ọfọ oji ka Aworo na ndị be ha bịa ime ihe n’isi Obioma. O ji mbụrụ a chetara ha na onye bịa luru nwa nwaanyị mmadu nwere ihe maobu uru ndị ọ bịa luru nwa ha kwesiri inaweta n’aka ya. Ọ ga na-enye ndị ọgọ ya ihe mgbe nile tumadu ọgọ ya nwaanyị.

Mbụrụ Gbasara Ụmụ Nwaanyị N’ Ejije Ọkụ Uzu Daa Ibube

N’*QUDI*, e nwere mbụrụ ndị na- eziputa nwaanyị. Mbụrụ di n’ihu akwukwo nke asato (8) siri, “ma bekee abia nyutosichaa ala Isuebu. Ugbo a ihe ha nyuru esiwela”. N’ebe n’okwu mmalite ka Ugodibia kwuru nke a mgbe ọ na- ekpesa na obodo ha na- echekwa ha ka ndị Bekee batara, ya bụ, ala Isuebu, bịa mebisie omenaala ha. Nke a butere nnukwu nsogbu dika onwu sitere n’oke egbe eluigwe, igbu ndị mmadu aghara aghara n’ala Isuebu, oke mmiri ozuzo na mmiri so ya ebusasichaa ulo mmadu, bosichaa ihe a korọ n’ugbo. Bekee kwesiri ndị Isuebu ime omenaala ha dika itufu umu ejima n’ ajọ ohia na ime ka nne ha mere aru site n’imu ejima, puo n’ala Isuebu afọ ato. Ọzọ, ha kwesiri ndị Isuebu ibufu onye toro afọ n’ajọ ohia. Okwu gosiri na mbụrụ nke a metutara nwaanyị bụ “ala” maka na ‘ala’ ka a hutara ka “chi” na- enye ndị, omumu ma na-

emekwa ka a na-enweta ihe akunauba. E kwuwe okwu omumu na ndi, e kwuwe maka nwaanyi niihi na o bu ha na-amu omumu. Mburu nke a hutara nwaanyi dika ihe di nnukwu mkpa niihi na o bu n'aka ha ka omumu na ndi si abia.

“Umuntakiri agbochaala ahaba “nri ewu” bu mburu ozo di n’*QUDI* gbasara nwaanyi. Mgbe o bula e kwutere maka imekoba ihe oriri, e cheta nwaanyi maka na o bu oru ha imeoba ihe oriri iji zu maobu mmadu maobu anu ulo. Eze Omaliko kwuru mburu a mgbe o na-eche ndi be ha o kporo oku ka ha bia. O na- akpo ha oku a iji gwa ha na nsogbu di niihi akuko ihe ndi Bekee mere gbasara ndi mere aru ha bufere n’ajo ohia. Ndi Bekee gara n’ajo ohia ebe ndi Isuebu tufuru umu ejima Onyemaizu na Mgbogo nwunye ya na Ekweribe afọ toro ga kpokoro ha, ma na-akwado ibia kpukoro ndi niile aka ha di n’ibufu ndi a n’ajo ohia. Ihe o jiri kwuo mburu ahụ bu igosi na ndi Bekee na- awa anya, na ha anaghii atu egwu maobu na ha enwegi nsopuru n’ebe omenaala ha di nakwa ikwu okwu ibia kpuru ndi meere onwe ha ihe. O bu eziokwu na Bekee nyere ha iwu si emezila ya. Mburu a na- egosi na ndi Bekee emetaghii ihe ha mere bu ije kpokoro ndi ha bufuru n’ajo ohia iji meda ala obi ka iwe ya kwusi. Mburu nke mbu a na-egosi udi uchu umunwaanyi na-adi n’ichọ ihe oriri ha ji azu ma mmadu ma anu ulo ha. Mburu ozo batara n’akwukwo a gbasara umunwaanyi bu nke siri, “ogodo adikwaghi ebe a runyere ya” (30) O bukwu Eze Omaliko kwuru nke a mgbe o na- agwazi ndi o kporo oku ihe ndi Bekee ka e mee gbasara ndi ha bufuru n’ajo ohia. Ndi Bekee ziri ka e buga ha niile n’ulogwu. Ozi Eze Omaliko nwetakwara na-ekwu na iwe ndi Bekee di oku, na ya nuru na ha bu ndi Isuebu ga-aba na nnukwu nsogbu. O bu nke a mere o jiri were mburu a kwuo okwu si na Ogodo adikwaghi ebe ha runyere ya. Ala ha, ha chorọ imeda obi ka nsogbu ha kwusi na-achọ ibutere ha nsogbu. Ihe ruturu aka n’ umunwaanyi na mburu a bu “ogodo”.

Mburu Gbasara Umunwaanyi N’Ejije Oku Ghara Ite

“Ya bu ọ mara aju na- aju nne ya ma ugboḡurū ọ na-amị anyu” bu otu n’ime mburu di n’*QGH* (12). Nke bu ụsà Akuebuo nyere Ukpabi mgbe Ukpabi juru ya ihe ya ga-eme were si n’ubiam puta. Ọ gwara ya otu a niihi na ọ gwabuola Ukpabi ka ọ bia banye n’otu nzuzo a na- akpo Oduma ka ọ buru ogaranya. Mana obi akachaghị Ukpabi ibanye n’otu nzuzo a. Ọ na- atughari uche na ya ma na-ele anya ka ọ mara ma Chineke ọ ga-agbanwere ya onodu. Ma ihe isi ike ekweghi ya mara ihe ọ na-eme. Onodu a mere ka Akuebuo na-enye ya nsogbu, na-asi ya na ọ bu ya bu Ukpabi ji onwe ya. Ihe mburu a ji gbasata nwaanyi bu na okwu ndi ziputara mburu a metutara umunwaanyi. Okwu ndi ahụ bu “nne”, na “ugboḡurū na- amị anyu”.

Ọ bu akuku ubi bu nwunye na-amị mkpuru, ọ bughii oke. Mburu nke a bu alo kama na ọ bu nwoke na-atunyere ya nwoke ibe ya mana onye na- atunyere ibe ya alo ruturu nwaanyi aka dika ndi na-amarachaa ihe na-eme ka ọ bu na ha amaghi. Nke a na-egosi nleda anya a na-eleda umunwaanyi nakwa ihuta ha ka ndi nzuzu.

Mburu ozo di n’ihu akwukwo nke iri (10) bu nke sirii, “chi ofufo na-efotara ibe m mma, ma na mu onwe m, o fogbuola m”. Ọ bu Ukpabi na-ekwuru onwe ya nke a mgbe o si n’ura teta na chio ofufo. Ọ bu onodu ubiam ya ka ọ na-ekwuru onwe ya. Ọ na-asi na “chi ofufo” na-eweta ihe oma bu ubiam na e nweghi uzọ isi na ya puta ka ọ na- efotara ya bu Ukpabi ma na- efotara ndi ozo ihe oma. Ebe o si rutu nwaanyi aka n’agbanyeghi na ọ bu onwe ya ka ọ na-agwa bu na ọ kpọturu “chi ofufo” aha. A na-ahuta “chi ofufo” ka nwa ohuru unyaahu na abali so ya mutara. Ọ bu nwaanyi na- amu nwa. Ọ gosiri nleda anya na ahutaghi nwaanyi ka onye na-eweta ezi ihe na mburu a. N’ihu akwukwo a nke iri ise na abuo (52), Ukpabi no na-ekwuru onwe ya ka uwa si diri ya. Ọ bu ebe ahụ ka o webatara mburu nke sirii, “Ukpabi na ajo chi”. Ọ bu onye ajo chi biri nne ya oma, ọ di ime”. Ọ na-ekwu nke a mgbe omeerela afọ ise o ji si obodo ha

gbalaa ọsọ ndịụ na Kakandja ma biri be Dunu Okpokiri. Dunu Okpokiri nyere ya ala ebe ọ ga-arụ ụlọ ka ọ bierela afo ise n'ụlọ ya. Mana otu nwoke a na-akpọ Ichie Igirigi bịaara zowa ala ahụ Duru Okpokiri nyere Ụkpaabi si na ọ bụ nke ya. Nke a mere na a ga-anụrụ ala ahụ iyi. Ụdị ihe a mere ka Ụkpaabi bidokwa kwawa akwa ụwa ya, na-echeta na ya banyere otu nzuzo were maka ya gbuo ezi nwunye ya bụ Ugodiya na afo ime ma ọ dighi ego ya nwere. Nke a mere ka o kwuo na ya anozighi n'otu nzuzo a. Ndị otu nzuzo a choro igbu ya dika Maazi Okagbuo gbaara ya ama, o were duru nwaanyi ozo ọ luru na otu nwa nwaanyi ha mutara gbalaa Kakandja. Ihe isi ike ka jikwa ya aka ma onye o bi n' ụlọ ya choro inyere ya aka nke butere nsogbu izo ala o nyere ya. Ọ bụ Ụkpaabi bụ nwoke kwuru mburu a mana ọ gbasara nwaanyi niihi na ọ kporo 'nne' na "idi ime" aha. Ihe ndi a na-arutu nwaanyi aka. A hutara nwaanyi na mburu a ka onye na-ebutere nwoke chi ojoo.

Mburu Gbasara Umunwaanyi N'Ejije Uwa Ntooo

E nwere mburu ndi di n'ejije UN na-arutukwa umunwaanyi aka. N' ihu akwukwo nke iri ato na abuo (32), mburu di na ya sirị. "unu ahula na nwata a bu obu igu anughi ihe na nti." Onyeisi umuada na be Ebubedike nke nwuru anwu bu di Onukwube kwuru nke a ka ha na Onukwube, nwunye nwanne ha nwoke na-agbari. Onukwube na-akwado ila be nna ya ka o were lugharia di ka Ebubedike di ya nwuchara n'agbanyeghi na Ebubedike gwara ya ka ọ hapu ila ma noro ledo nwa ha anya tupu ọ nwuo. N'ala Igbo, ọ bụ umuada na-edozi okwu tara akpu deputara na be nna ha. Ọ bụ ha na-eme ka isi juo nwaanyi ọ bula a na-alu na be nna ha na-enye nsogbu oyi. Ha na-agwakwa nwanne ha nwoke anaghii akpazi agwa ka o mewe ezi ihe. Ha bịaara be Ebubedike ikwusi Onukwube ila be nna ya mana, Onukwube ekweghi n'ihe ha gwara ya. Ọ bụ ekweghi ekwe Onukwube mere onyeisi umuada ha jiri tinye mburu a n'okwu ọ na- agwa umuada ibe ya maka agwa Onukwube. Ihe mburu a putara bu na Onukwube anaghii anu ihe nke o ji anabata

ndịumọdụ. Ọ bụ eziokwu na ọ bụ nwaanyị kwuru mburu a ma buru umunwaanyị ibe ya ka ọ na- agwa okwu maka nwaanyị, mana okwu ruturu nwaanyị aka na mburu a bụ 'igu'. Igu bụ nri ewu. Ọ bụ eziokwu na ọ bụ umunwoke na-egbutu igu site na nkwa ma ha gbuwe akwu maobu fuchawa nkwa ha choro isi na ya tee mmana, ọ bụ umunwaanyị na- aga seghasia igu ndi a ma were ha choro ewu nri. Ọ bụ umunwaanyị na-acho nri ewu. A hutara nwaanyị na mburu a dika onye n'agbanyeghi na ọ na-arụ ọrụ ya na ọ di isi ike.

Mburu ozo gbasara nwaanyị n'ejije a di n'ihu akwukwo nke iri ise na otu (51). Nke a sirị, "Ọ bụ adighi mma wara ogodo ka ọ bụ ogodo adighi mma n'ukwu?. Ọ bụ Agameevu juru nwa ya nwaanyị Olamma ajuju a mgbe ọ na-agwa ya na o toruola ilu di, na ya amaghi ihe mere na ọ lubeghi di. Ihe mburu a na-ekwu bu na ọ na-aju ma ọ putara na Olamma anaghii akpazi agwa niihi na ọ mara mma ma kwesikwa iluola di, ka ọ bu na umunwoke toruru ilu nwaanyị anaghii ahuzi uzo. Mburu a na-atunyere Olamma alo otu ọ ga-esi mee ka di bia luru ya. Ihe ajuju Agameevu na-ekwu bu Olamma mara ihe kpatare onodu alughi di a, ya megharia ya. Okwu ndi gosiri na mburu a gbasara nwaanyị bu "ogodo" na "ukwu". Ọ bụ umunwaanyị na-ama ogodo ma buru ndi ogodo na-adi mma n'ukwu ha niihi ka chi ha si kee ha. Mburu a gosiri umunwaanyị ka ndi anaghii akpazi agwa mgbe ufodu.

"I sinu m mee gini? ọ bụ uwa m ka m na- akwa" (24) bu mburu Onukwube jiri saa Agameevu na-aju ya ma ọ ka na-ebe akwa di ya nwuru anwu. Agameevu na-egosi Onukwube na ya huru ya n'anya ma di nkwaadebe ilu ya ma ọ nochara Ebubedike di ya nwuru anwu na mkpe. Onukwube ji mburu a gosi na nwaanyị di ya nwuru na uwa nke ya agwula, na onodu ya bu nke ọ di ndi onwu ka mma. Nwoke nwunye ya nwuru anoghi n'ita udi ahuhu a. Ufodu umunwoke nari anọ ebe ha na- akwa nwunye ha na-ele anya nwaanyị ozo ha ga-alu. Okwu gosiri na mburu a gbasara nwaanyị bu "Ọ bụ uwa m ka m na- akwa".

Umunwaanyi ka e gosiri na mburu a ka ndi na-aka eru uju onwu di ha nakwa ndi onwu na-aka ewute.

Mburu Gbasara Umunwaanyi N'Ejije Eriri Mara Ngwugwu

N' *EMN*, e nwere mburu ndi di na ya gbasara umunwaanyi. N' ihu akwukwo nke iri anọ na asaa (47), Uduaku nwunye Ochonganooko siri, "oteela m jiri mata na "kacham" bu nwude ya; na nwa okiri amakwaghi ekwe egwu". O tinyere mburu a n'okwu ya mgbe di ya gwara ya na o buru na o mukwa nwa nwaanyi n'ime ahụ o di ugbo a na ya ga-alu nwaanyi ozo mara ma onye nke ahụ o ga-amutara ya nwa nwoke. Uduaku amubuola umunwaanyi abuo na mbu tupu o di ime a o di ugbo a ka otutu afọ gachara. Ihe Uduaku jiri kwuo okwu a bu na o siri na agwa di ya na-akpasọ ya ugbo a gbanwere site na ka o sibu eme. O choputara na Ochonganooko ahukwaghi ya n'anya. Uduaku kwara ariri na di ya echefuola ka ha siri malite, ka ya si mebo onwe ya n'obodo ha site n'ihapu Ndiubuisi luburu ya ubochi ha kwesiri igba akwukwo, sowe Ochonganooko.

Mburu a gbasara nwaanyi niji na o kwuru maka "nwa okiri" o bu nwaanyi na-amu nwa, o bugiji nwoke. Mburu a na- egosi onodu mkpagbu umunwaanyi na-ahuta onwe ha na ya site n'aka umunwoke n'ihe abugiji ha na-emebe. O bu Chukwu na- enye nwa, o bugiji mmadu. O bu Chukwu ka o di n'aka inye nwa nwoke maobu nwa nwaanyi. Mburu ozo di n'ihu akwukwo nke iri asaa na otu (71) siri, "okwu a bu okwu gbara akpu ruo ofu". O bu noosu kwuru okwu a mgbe o kpokoro ndi be Okwuolisa na ndi be Ochonganooko igwa ha ka ya na Uduaku si kpaa nkata were kugharia umu ha n'uloogwu ka a muchara ha. Ka Ochonganooko gwachara Uduaku na ya ga-alukpo ya nwaanyi ma o muo nwa nwaanyi ozo, Uduaku rioro noosu ma kwuo ya ugwo ka o nyere ya aka kunye ya nwa nwoke onye ozo muru ma kunye onye ahụ nwa nwaanyi ya ma o buru na

ya mụọ nwa nwaanyi n'ime ahụ ya dị. Niihi na ya na oriaku Okwuolisa mụkọrọ nwa bụ onye mụrụ nwa nwoke ma Ụdụaku amụọ nwa nwaanyi, ha gbanwere ụmụaka ahụ bụ ndị nọ ebe ha hụrụ onwe ha were too. Oge nọsụ nwewere nsogbu ka ndị amụma gwara ya na naanị ihe ga-azoputa ya na nsogbu ahụ bụ ma o meghasiri ihe ahụ o mere. Ọ bụ oge ọ bịara okwu ahụ ka a si ka a chọrọ ha ọjị dika omenaala Igbo siri di ka nọsụ siri ka a hapugodu okwu ọjị niihi na okwu ha bịara ikwu abughii okwu a ga-ahapugodu kwuwe okwu ọjị. Mbụrụ a gbasara nwaanyi niihi okwu di na ya bụ "ruo ofu". "iru ihe" putara imita ihe. Ọ bụ nwunye ihe na-amị ihe, ọ bughii oke. Mbụrụ a gosiputara nwaanyi dika onye na-akpo ihe ihe, onye anaghii eji ihe a na- agba na ntị agba n'anya. Onye ejighi ihe gabsara ndi egwu egwu ma burukwa onye na-achọ idozi ihe mebiri emebi tumadi ọ buru ya butere ihe mmebi ahụ nakwa onye na-achọ udo.

Nchikọta Na Mmechi

Anyi lebara anya na mburū dika o si metuta umunwaanyi n'uju. E ji ejije ise Goddy Onyekaonwu dere mere ngwa nnyocha. E mere nke a iji gbaa n'anwu onodu umunwaanyi no nakwa ihe ha na-arū dika o si metuta ala Igbo. E ji ma mburū ndi nwoke kwurū ma ndi nke ndi nwaanyi kwurū iji gosi ikpe nkwmoto ma gosi ihe otu o kwesiri ghara inwe onye a kpagburu.

Site na nnyocha ndi a, a chọputara na umunwaanyi nwere oru n'ezinụlọ ha, n'obodo ha n'ebe ndi di ha, umu ha na ohaobodo nọ. Ọzọ, a hutakwara na onodu e dobere umunwaanyi na ka e si ahuta ha adichaghi mma. A na-ahuta umunwaanyi dika ndi echiche ha na omume ha di ala n'ebe nke ndi nwoke di ma burukwa ndi na-anokari n'ihe ukọ dika Ụdụaku si noro n'ukọ nwa nwoke. A hutakwara umunwaanyi dika ndi okwu ha anaghii ekwe okwukwu ma ha chọwa nke ha. Ọ di n'ejije *Uwa Ntọ* ebe umuada na-eme Onukwube ihe ka o hapu ila be nna ya wee lugharia di mana, Onukwube juru aju ma juwaa isi.

Umunwaanyi” ka e gosikwara dika ndi na-anata natarmahuhu site n’aka umunwoke dika Uduaku natara n’ aka Ochonganooko di ya, Orieji natara n’aka Okwuike di ya na ndi ozo. Ihuta umunwaanyi n’udi onodu ndi a egosigara n’elu abughii naani umunwoke na- ahuta ha n’udi a kama umunwaanyi ibe ha sokwa ahuta ha otu ahụ.

Na mmechi, anyi choputara na ejije Igbo nwere ike imarita aka ya na ejije ndi ozo dika o si gbasata iji mburu gosi onodu umunwaanyi dika omenaala ndi si were hu ha. O burii eziokwu na o nwere ka e si ahuta umunwaanyi n’omenaala anyi dika ndi e wedara ala tumadi n’ebe o metutara ka e si were umu nwoke, ka umunwaanyi mata na oru ha gbasakariri ezinaulo ebe nke ndi nwoke bukarị n’iro. Nke a abughii ileda anya kama dika oru Chi Okike nyere ha.

Edensibija

- Aristotle, (1984). “Poetica Trans. I. By-Water”. In the complete works of Aristotle 2 Vol 3. (Ed) Jonathan Barnes. Princeton: Princeton University Press
- Baüter, L.A. (1992) “Root Metaphors in Accounts of Developing Romantic Relationships” Journal of Social and Personal Relationships. 9. 253-276
- Eisikovits, Z & Buchbindier, E. (1999) “Talking Controls Metaphor used by Battered Women”. Violence Against Women 5:845-868.
- Ewing, L.M. (2009) “Dangerous Feminine Sexuality: Biblical Metaphors and Sexual Violence Against Women. M.A. Thesis

- Kjtracy, T. (2016) "What We need is Communication. Communication is a Cultural Category in Some American Speech". *Communication Monographs*. 48:301-317
- Lakoff, G. (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- McCorkle, P. & Mills, J. (1992) *Relationship Metaphors*. "Rowboat in a Hurricane: Metaphors of Interpersonal Conflict Management" *Communication Reports* 5:57-66
- Newsom, C.A & Sharon, H.R. (1992) *The Women's Bible Commentary*. Lovesville KY: Westminster/ John Knox Press.
- Newson, J.D (1996) *Greek, Romans, Jews Currents of Culture and Belief in the New Testament World Philadelphia*: Trinity Press International.
- Onyekaonwu, G.O (1980) *Nwata Rie Awo*. Onitsha: UPL
- Onyekaonwu, G.O (1982) *Oku Uzu Daa Ibube*. Ibadan: longman Pub.
- Onyekaonwu, G.O (1985) *Eriri Mara Ngwugwu*. Ibadan: UPL
- Onyekaonwu, G.O (1986) *Uwa Ntop*. Onitsha: Africana First Publishers.
- Onyekaonwu, G.O (1988) *Oku Ghara Ite*. Enugu: Inselberg.
- Owen, W.F. (1993) "Metaphors in Accounts of Romantic Relationships." In *Interpersonal Communication: Evolving Interpersonal Relationships* (Eds) Kalbfleisch Hillsdale & N.J. Erlbaum.

- Plant, L. (1980) "What Would it take to Build a Bridge? "An Intervention for Step-Families" *Journal of Family Psychotherapy* 9:69-77
- Quinn, N. (1984) "The Cultural Basis of Metaphor". In *Beyond Metaphor: The Theory of Troupes in Anthropology*. (ed) Fernandez, J.W. Stanford: Standiard University Press.
- Rosenblatt, P.C (1994) *Metaphors of Family Systems Theory: Toward New constructions*. New York: Guilford Press
- Selvidge, M (1979) "More About Metaphor". In A Ortony (Ed) *Metaphor and Thought*. New York: Routledge
- Shakespear, W. () *As You Like It*.
- Zoltan, K. (1988) *The Language of Love: The Semantics of Passion in Conversational English*. Cranbury. NJ: Bucknell University Press